

Araştırma / Original article**KKTC riskli bölgelerde psikoaktif madde kullanım profili ve risk etkenleri:
KKTC Surlariçi ve Maraş ilkokul örnekleme**Cansın İSKENDER,¹ Mehmet ÇAKICI,² Gizem YEŞİL DİRİSU,³ Asra BABAYİĞİT⁴**ÖZ**

Amaç: Araştırmanın amacı, KKTC'de özel bölge olarak nitelendirilen Lefkoşa/Surlariçi ve Gazimağusa/Maraş bölgelerindeki 5. sınıf ilkokul öğrencilerinde psikoaktif madde kullanıcılarının profilinin ayrıntılı olarak incelenmesidir. **Yöntem:** Araştırma Mayıs 2019'da KKTC'deki Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'na bağlı 20 devlet ilkokulundaki 267 ilkokul 5. sınıf öğrenciyle yapılmıştır. Çalışmada ABD Eğitim Bakanlığı 'Kaliforniya Sağlıklı Çocuklar Anketi' isimli anket formu Türkçeye uyarlanarak kullanılmıştır. **Bulgular:** Özel bölgelerdeki ilkokullarda sigara, alkol ve diğer psikoaktif madde (DPM) kullanımı yüksek bulunmuştur. Çalışmada yaşam boyu tütün kullanım yaygınlığı %17.0, alkol kullanma yaygınlığı %27.6 ve DPM kullanım yaygınlığı %8.6 oranında bulunmuştur. **Sonuç:** KKTC'de özel bölgelerindeki ilkokullarda DPM kullanımı KKTC genelindeki ilkokullara göre daha fazladır. Surlariçi ve Maraş bölgelerindeki ilkokullarda düşük sosyoekonomik düzey, düşük aile eğitim düzeyi, ailenin göç etmiş olması gibi sosyo-demografik özelliklerin madde kullanımı üzerinde etkili olduğu söylenebilir. KKTC'de çocuklara yönelik psikoaktif madde kullanımı önleme çalışmalarının artmasına ve geliştirilmesine, ayrıca özel bölgelere önem verilmesi gerektiği bir kez daha ortaya konmuştur. (*Anadolu Psikiyatri Derg 2019; 20(özel sayı.1):25-29*)

Anahtar sözcükler: Psikoaktif madde, yaygınlık, risk etkenleri, ilkokul, özel bölgeler.

**Psychoactive substance use profile and risk factors in TRNC risky regions:
Surlariçi ve Maraş primary school sample****ABSTRACT**

Objective: The aim of the study is to examine the profile of psychoactive substance users in 5th grade primary school students in Nicosia/Surlariçi (Walled City) and Famagusta/Maraş regions, which are defined as special regions in TRNC. **Methods:** The study was conducted between May and June 2019 among 267 primary school students in 20 state primary schools affiliated to the Ministry of National Education and Culture in TRNC. In the study, the US Ministry of Education 'California Healthy Children Questionnaire was adapted to Turkish and used. **Results:** Cigarette, alcohol and other psychoactive substance (OPS) use rates were found to be high in primary schools in private regions. In this study, lifetime prevalence of tobacco use was found to be 17.0%, alcohol use prevalence was 27.6% and OPS use prevalence was 8.6%. **Conclusion:** DPM usage is higher in primary schools which are in special regions compared to primary schools in TRNC regions. Sociodemographic characteristics such as low socioeconomic level, low level of family education and migration of the family have an effect on substance use in primary schools in Surlariçi and Maraş. (*Anatolian Journal of Psychiatry 2019; 20(special issue.1):25-29*)

Keywords: Psychoactive substance, prevalence, risk factors, primary school, special regions.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze insan sağlığına ve güvenliğine tehdit oluşturması nedeniyle madde kullanımı ve yaygınlığı dünyanın en önemli sosyal sorunlarından biri olarak görülmektedir.¹ Madde bağımlılığının risk etkenlerini oluşturan değiş-

kenler cinsiyet, yaş, eğitim, sosyal çevre, yaşanan yer, medeni durum, aile ve geçmiş yaşantı deneyimi gibi etkenlerdir.² Risk etkenleri olarak belirlenen bu değişkenler dışında madde kullanımının toplumun farklı sosyoekonomik gruplarında hangi oranda olduğunu ve kullanılan maddelerin çeşitliliğini saptamak, önlemlerin

¹ Yakın Doğu Üniversitesi, FEF Psikoloji Bölümü, Lefkoşa, KKTC
E-mail: cansin.iskender@neu.edu.tr
doi: 10.5455/apd.302644851

geliştirilebilmesi açısından önem taşımaktadır.^{3,4}

Brezilya'da sosyoekonomik düzeyi düşük olan gençlerin %3.6'sının esrar kullandığı saptanmıştır.⁵ 6400 Finli ilkokul öğrencisiyle yapılan araştırma sonuçlarına göre, ABD'dekine benzer olarak kullanılan yasa dışı maddenin esrar olduğu bulunmuş ve esrar kullanan çocukların gelir ve eğitim düşük olduğu da dikkat çekmiştir.⁶

KKTC'de son yıllarda yasa dışı madde kullanımının, ilkokul, ortaokul, lise ve ev çalışmalarıyla 1990 yılından günümüze kadar arttığı görülmüştür. KKTC'de bazı özel bölgelerdeki madde kullanım yaygınlığının ülke genelindeki oranlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.⁷ KKTC'deki özel bölge olan Surlarıçi (SB) ve Maraş bölgelerindeki (MB) düşük sosyoekonomik düzey, düşük eğitim düzeyi, göçmenlik, işsizlik gibi sosyodemografik özelliklerinin madde kullanımını üzerinde etkili olduğu görülmüştür.⁷ Bu bölgelerde görülen benzer değişkenler bölgelerdeki ilkokul düzeyindeki çocukları inceleme gereksinimi ve madde kullanım yaşının belirlenmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu doğrultuda yapılan çalışma ile KKTC'de özel bölge olarak nitelendirilen SB ve MB'ndeki ilkokulların madde kullanım özelliklerini diğer ilkokullarla karşılaştırarak bu riskli bölgelerdeki madde kullanım profilini ayrıntılı olarak incelemek ve risk etkenlerini belirlemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Bu çalışma, KKTC Başbakanlığı, psikoaktif madde kullanımının önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak amacıyla kurulan Uyuşturucu ile Mücadele Komisyonu ve Yakın Doğu Üniversitesi Psikoloji Bölümü işbirliğinde LEPİM Lefkoşa Psikiyatri Merkezi'nce yapılmıştır. Çalışmanın anket soruları Millî Eğitim ve Kültür Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi tarafından değerlendirilmiş ve yazılı onay alınmıştır. Araştırma, Lefkoşa/Surlarıçi ve Gazimağusa/Maraş bölgelerindeki ilkokullara gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 264 5. sınıf öğrencisi katılmış ve yedi devlet ilkokulunda herhangi bir örnekleme yöntemi kullanılmayarak evrenin tümü çalışmaya alınmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu araştırmacı tarafından California Healthy Kids Anketi 2013-2014 (CHKS) temel alınarak hazırlanmıştır. Araştırmanın veri toplama aşaması, 20 kişilik bir ekiple yapılmıştır. Çalışmada önce, anketörlere anket formu ile ilgili eğitim verilmiştir. Öğrencilere anket uygulanmadan önce bu araştırmanın tamamen bilimsel bir çalışma olduğu ve yanıtların gizli kalacağı konusunda bilgilendirilme yapılmıştır. Sınıflara girildiğinde derste olan öğretmenler dışarıya çıkarılarak öğrencilerin anketörlerle anketleri doldurması sağlanmıştır.

İstatistik analizi, IBM SPSS v.20 programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin analizinde sigara içen-içmeyen, alkol kullanan-kullanmayan ve psikoaktif madde kullanan-kullanmayan öğrencilerin karşılaştırılmalarında ki-kare testi uygulanmıştır.

BULGULAR

Çalışmaya katılan öğrencilerin %43.2'si kız, %56.8'i erkektir. Bu çalışmada yaşam boyu tütün kullanım yaygınlığı %17.0, alkol kullanma yaygınlığı %27.6 ve diğer psikoaktif madde (DPM) kullanım yaygınlığı %8.6 oranında bulunmuştur. Çalışmaya katılan öğrencilerin %71.4'ünün DPM isimlerinden herhangi birini duyduğu bulunmuştur. Tütün ve alkol kullanımının şehirde yaşayanlarda, kardeşi olanlarda, kötü davranışa uğrayanlarda, düşük gelir ve anne-babası ayrı olanlarda daha yüksek bulunmuştur. DPM kullanımı ise erkek öğrencilerde, kötü davranışa ve fiziksel şiddete uğrayanlarda, düşük eğitim düzeyi olanlarda daha yüksek oranlarda saptanmıştır. DPM kullanımında erkek olmak, kötü davranış ve fiziksel şiddete uğrama, anne-babanın ayrı olması veya ölmesi, alkol veya sigara kullanma risk etkenleri olarak ortaya çıkmaktadır.

TARTIŞMA

Bu araştırmada, 5. sınıf ilkokul öğrencilerinin ev ve okul yaşantılarının incelenmesinin yanında, psikoaktif madde kullanım sıklığı, nedenleri ve risk etkenleri araştırılmıştır.

Sigara içme

Yapılan özel bölge çalışmasının sonucunda öğrencilerin %17'sinin yaşamları boyunca en az 1 kez sigara içtiği saptanmıştır. Bu oran kız öğrencilerde %19.3, erkek öğrencilerde %23.3 olarak bulunmuştur. KKTC genelindeki 5. sınıf ilkokul öğrencilerinde yaşam boyu sigara içme yaygınlığı %9.4⁸ olarak saptanmıştır. Özel bölgelerdeki ilkokullarda bulunan oranlar KKTC genelindeki ilkokullara göre daha yüksektir. Ayrıca, özel bölgelerde yetişkinlerle yapılan araştırmada sigara içme yaygınlığı MB'de %42.5, SB'de %44.7 oranında bulunmuştur.⁷

Brezilya'da sigara içme oranı düşük sosyoekonomik özelliklere sahip bölgelerde 8-12 yaşlarında %21 ve yetişkinlerde %58.2 olarak bulunmuştur.^{9,10} Kenya'nın Kilifi ilçesinde yapılan bir araştırmada, 10-15 yaşları arasında sigara içme %14.8 oranında bulunmuştur. Kilifi ilçesinde belirlenen bu oran ülke genel ortalamasının

Tablo 1. Diğer psikoaktif madde kullananlarla kullanmayanların sosyodemografik özelliklerinin karşılaştırılması

Demografik değişkenler	Diğer psikoaktif madde		χ^2	p
	Kullanan (%)	Kullanmayan (%)		
Cinsiyet			2.66	0.078
Erkek	11.1	88.9		
Kadın	5.4	94.6		
Yaş (yıl)			0.76	0.382
11'den küçük	10.1	89.9		
11 ve üzeri	7.9	92.1		
Doğum yeri			0.25	0.685
Kıbrıs	7.4	92.6		
Türkiye	9.3	90.7		
Nerede yaşadığı			0.95	0.248
Köy	6.5	93.5		
Şehir	9.8	90.2		
Kiminle yaşadığı			4.63	0.145
Anne-baba ile yaşayan	7.2	92.8		
Bazen anne-baba ile yaşayan	14.3	85.7		
Akrabalarıyla yaşayan	17.6	82.4		
Yurtta yaşayan	0	100.0		
Anne-baba medeni durumu			9.21	0.004
Evli	8.2	91.8		
Ayrı	13.3	86.7		
Ailede ölüm	0	100.0		
Kardeş sayısı			2.25	0.121
Yok	7.1	92.9		
1-2	9.0	91.0		
3 ve üzerinde	6.9	93.1		
Ailenin gelir düzeyi			1.76	0.286
Düşük-orta	10.6	89.4		
İyi	9.6	90.4		
Çok iyi	4.9	95.1		
Ailenin eğitim düzeyi			21.12	<0.001
İlkokul ve altı	12.6	87.4		
Ortaokul	26.5	83.5		
Lise	19.8	80.2		
Üniversite ve üzeri	14.9	85.1		
Kötü harekete uğrama			2.79	0.107
Evet	18.2	92.3		
Hayır	7.7	92.3		
Hakarete uğrama			0.81	0.470
Evet	9.5	90.5		
Hayır	8.0	92.0		
Öğrencileri itip vurma			6.80	0.009
Var	14.0	86.0		
Yok	4.7	95.3		
Sigara içme			65.52	<0.001
Var	35.1	64.9		
Yok	1.0	99.0		
Alkol kullanma			55.07	<0.001
Var	29.6	70.4		
Yok	0.5	99.5		

üstünde bir sonuç vermiştir.¹¹ Samsun'un Tekkeköy ilçesi ilköğretim öğrencileri arasında sigara içmenin 9-13 yaş grubuna indiği ve %27.1 oranında olduğu saptanmıştır.¹² Tekkeköy, Kilifi gibi bölgeler sosyodemografik özellikler açısından

Surlarıçi ve Maraş bölgelerine benzerdir.

Alkol

KKTC'de günümüze kadar tüm çalışmalarda alkol tüketimi yüksek oranlarda saptanmıştır.

Tablo 2. Lojistik regresyon analizi ile yasa dışı madde kullanımı ve risk etkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi

Demografik değişkenler	Odds oranı	%95 GA
Cinsiyet (erkek/kız)	2.208	0.835-5.843*
Yaş (11 ve üzeri/ altı)	1.280	0.560-2.928
Doğum Yeri (Türkiye/Kıbrıs)	1.138	0.482-2.683
Nerede yaşadığı (köy/şehir)	1.578	0.595-4.184
Anne-babanın medeni durumu (ayrı/evli)	3.608	1.346-9.668*
Kardeşi (yok/ var)	1.018	0.912-1.137
Kötü davranışa uğrama (evet/hayır)	3.513	1.161-10.628**
Fiziksel şiddete uğrama (evet/hayır)	3.435	1.026-11.501*
Üzüntü anında ilgi (hayır/evet)	1.470	0.225-9.620
Sigara içme (var/yok)	53.243	11.935-237.517**
Alkol kullanma(var/yok)	77.280	10.147-588.589**

*: $p>0.005$; **: $p>0.001$

Çalışmada, özel bölgelerdeki ilkokul 5. sınıf öğrencilerinin yaşam boyu alkol kullanma oranı %27.6 olarak bulunmuştur. Sigara ve DPM kullanımı ile karşılaştırıldığında, alkol, genel olarak KKTC'de yaşam boyu en fazla kullanılan psikoaktif maddedir.

Türkiye'nin Aydın ilinde yapılan diğer bir çalışmada, 11-15 yaş grubundaki öğrencilerde alkol kullanımı %11 oranında bulunmuştur.¹³ Aynı çalışma, öğrencileri alkol kullanımına iten nedenler arasında göç etmiş olmayı da etkili nedenler arasında göstermiştir.

Diğer psikoaktif maddeler (DPM)

SB ve MB'deki 5. sınıf ilkokul öğrencilerinde DPM kullanımı %8.6 oranıyla diğer bölgelerdeki ilkokullara göre daha yüksektir. Bu bölgelerin düşük sosyoekonomik düzeyi, işsizlik, düşük eğitim düzeyi, çalışma yaşamı gibi sosyal etkenlerin DPM kullanımını etkilediği görülmektedir.⁷ Bireysel farklılıkların dışında bu tür sosyokültürel etkenlerin madde kullanımını etkilediği diğer çalışmalarda da ortaya konmuştur.

İngiltere'nin Edmonton Green-Enfield şehri ülkenin suç oranlarının çoğunu içinde barındırmak-

tadır.^{14,15} Bu bölge genellikle göç etmiş kişilerin yerleştiği, kolay para kazanmayı düşünen düşük eğitim seviyesine sahip bireylerin yaşadığı bir bölgedir. Ankara/Keçiören ilçesinde ortaokul öğrencileri arasında düşük aile eğitim düzeyi, düşük sosyoekonomik düzeyine sahip olanlarda madde kullanım oranı daha yüksek olarak bulunmuştur.¹⁶ KKTC'de özel bölge olan ve benzer karakteristik özellikler taşıyan SB ve MB'deki ilkokullarda yapılan bu çalışma sonuçları da diğer bölgelerle benzer sonuçlar göstermiştir.

KKTC ilkokullarında yapılan araştırma sonuçları dikkate alındığında, madde kullanımı tüm ilkokullara göre özel bölgelerdeki ilkokullarda daha yaygındır. Özel bölgelerde madde kullanımının önlenmesine yönelik önleme programları ve halk sağlığı politikalarının devlet tarafından geliştirilmesine gerek vardır. Çalışma KKTC'nin yalnız iki bölgesindeki yedi ilköğretim okulunu kapsamaktadır. Araştırma verileri madde kullanımı ile ilgili yapılabilecek olan riskli bölge çalışmalarına bir temel oluşturabilecek niteliktedir. KKTC'deki diğer özel bölgelerle ilgili madde kullanım profilini ortaya koyan daha kapsamlı çalışmalara gerek vardır.

KAYNAKLAR

1. Derdiman RC. Uyuşturucu maddeler hakkında genel bilgi ve uyuşturucu maddelerle mücadele esasları. *Akademik Araştırmalar Dergisi* 2006; 28:103-122.
2. Altıntoprak E. Bağımlılıkta Genetik Faktörler, II. Bağımlılık Psikiyatrisi Kongresi, Ege Üniversitesi Psikiyatri Anabilim Dalı Bağımlılık Tedavi Birimi Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul 5:82-91.
3. Ulukoca N, Gökgöz Ş, Karakoç A. Kırklareli üniversitesi öğrencileri arasında sigara, alkol ve madde kullanım sıklığı. *Fırat Tıp Dergisi* 2013; 18(4):230-234.

4. Zeman, H, Söyler H, Altıntoprak A. Madde kullanım geçmişli bireylerin olumsuz otomatik düşünceleri ve öğrenilmiş çaresizlik örtülerinin incelenmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi* 2018; 1(3):22-31.
5. Reimer J, Wright N, Somaini L, Roncero C, Maremmani I, McKeganey N. The impact of misuse and diversion of opioid substitution treatment medicines: evidence review and expert consensus. *Eur Addict Res* 2016; 22(2):99-106.
6. Ilgen MA, Hu KU, Moos RH, McKellar J. Continuing care after inpatient psychiatric treatment for patients with psychiatric and substance use disorders. *Psychiatr Serv* 2008; 59(9):982-988.
7. Çakıcı M, Çakıcı E, İskender C, Kızılgül Z. K.K.T.C'de psikoaktif maddelerin kullanım yaygınlıkları ve risk etmenleri; Sulariçi ve Maraş dört bölge örnekleme. Lefkoşa: KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 2018.
8. Çakıcı M, Yeşil Dirisu G, Babayiğit A, İskender C. K.K.T.C'de ilkokul öğrencileri arasında psikoaktif maddelerin kullanım yaygınlıkları ve risk faktörleri. Lefkoşa: KKTC Başbakanlık Devlet Basımevi, 2019.
9. UNODC. Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Ofisi, Dünya Uyuşturucu Raporu. Birleşmiş Milletler: Birleşmiş Milletler Yayınları, 2012.
10. Maisto SA, Galizio M, Connors GJ. Drug use and abuse. (4th Ed.). Belmont, CA: Thomson and Wadsworth, 2004.
11. Ssewanyana D, Mwangala P, Marsh V, Jao I, Baar A, Newton C, Abubakar A. Socio-ecological determinants of alcohol, tobacco, and drug use behavior of adolescents in Kilifi County at the Kenyan Coast. Kenya Medical Research Institute, 2018, Kenya.
12. Arslan H, Terzi Ö, Dabak Ş, Pekşen Y. Substance, cigarette and alcohol use among high school students in the provincial center of Samsun, Turkey. *Erciyes Med J* 2012; 34(2):79-84.
13. Özyurt BT, Dinç GT. Manisa'da okul çağı çocuklarda alkol kullanım sıklığı ve alkol kullanımı ile ilişkili faktörler. *Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekimlik Bülteni* 2006; 5(2):61-71.
14. World Health Organization (WHO). WHO report on the Global Tobacco Epidemic, 2008: the MPOWER Package, 2008.
15. Crome I, Brown A, Dar K, Harris L, Janikiewicz S, Rao T, Tarbuck A. Our invisible addicts: First report of the Older Persons' Substance Misuse Working Group of the Royal College of Psychiatrists. London: Royal College of Psychiatrists, 2011.
16. Gürsu O. Madde bağımlılığı ve din: HİGED örneği. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions* 2018; 5:37-54.